

Mondiale rebellie: de toekomstige chaos?

William I. Robinson

Nu¹ de mondiale crisis van het kapitalisme aan het ontsporen is, zijn ook de grote mogendheden binnen het wereldsysteem op drift geslagen. Ze zijn niet meer bij machte om levensvatbare oplossingen voor te stellen. Van de slachting van tientallen jonge betogers door het leger in Egypte tot de brutale repressie van de *Occupy*-beweging in de Verenigde Staten of de waterkanonnen die de gemilitariseerde politie in Chili tegen studenten en arbeiders inzette: dat bewijst alleen maar dat men staten en heersende klassen niet meer in staat mag achten om de golf van wereldwijde volksrebellie in te dammen en dat ze steeds meer moeten overschakelen op een veralgemeende repressie.

De structurele crisis

Om het eenvoudig te stellen: de onmetelijke structurele ongelijkheden van de mondiale politieke economie kunnen niet langer meer worden beheerst door overlegmechanismen van sociale controle. De heersende klassen hebben hun legitimiteit verloren. We maken nu een ineenstorting van de hegemonie van de heersende klasse op wereldschaal mee.

Om goed te kunnen begrijpen wat er in het tweede decennium van de nieuwe eeuw gaande is, moeten we het beeld ervan in een historische en structurele context uitvergrooten. De mondiale elites hadden gehoopt en verwacht dat de “Grote Depressie” die in 2008 met de hypotheekcrisis en de ineenstorting van het mondiale financiële systeem was begonnen, niets anders dan een cyclische neergang zou zijn die door staatstussenkomst met uitkopen van de banken en stimuleringspakketten kon worden opgelost.

Is het neoliberale model van het kapitalisme daarom ook aan zijn terminale fase bezig?

Maar het is intussen duidelijk geworden dat het hier om een *structurele* crisis gaat.

Cyclische crises zijn vluchtige verschijnselen in de geschiedenis van het kapitalisme. Want ze gebeuren één keer in de tien jaar en ze duren ten hoogste achttien tot twintig maanden. Er waren wereldwijde recessies in de vroege jaren 1880, 1900 en recentelijk nog in het begin van de 21ste eeuw.

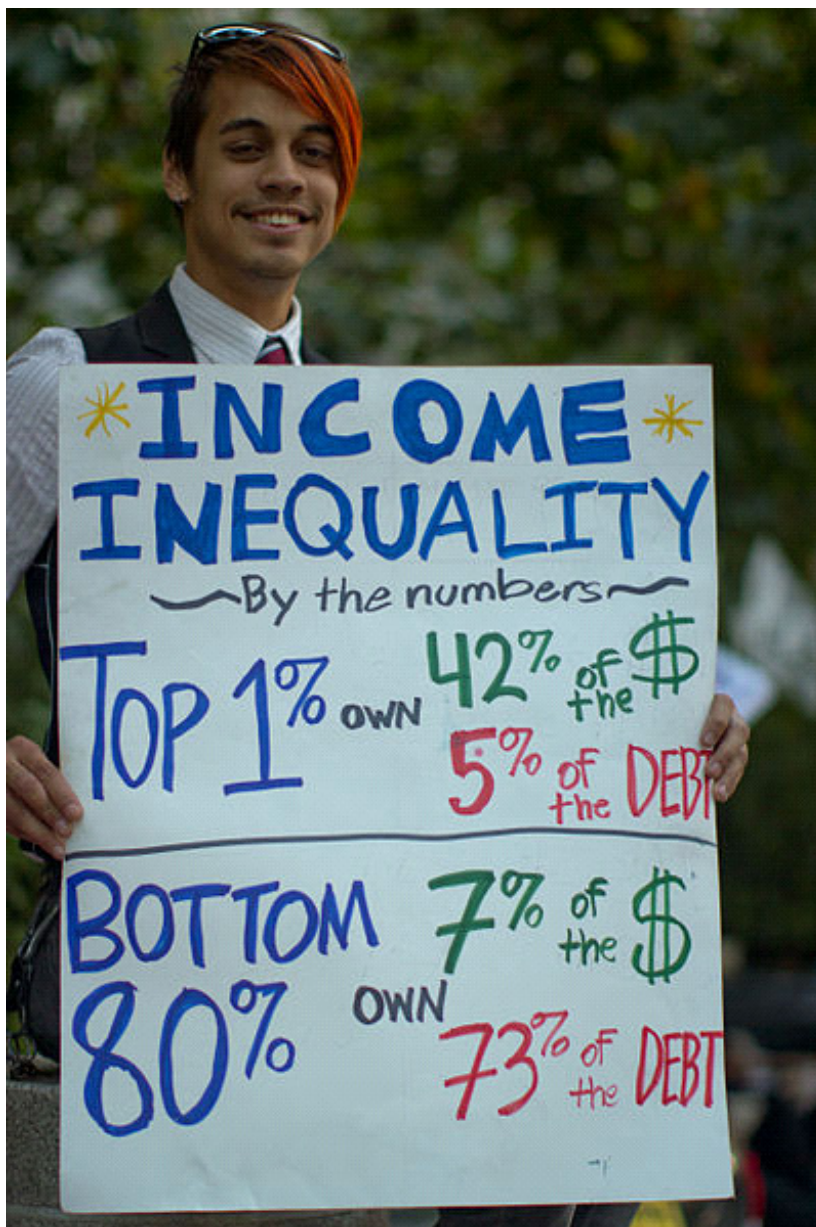
Structurele crises gaan echter dieper en hun oplossing vereist een fundamentele herstructurering van het systeem. Eerdere structurele wereldcrises in de jaren 1890, 1930 en 1970 werden door een reorganisatie van het systeem opgelost, nl. door het scheppen van een nieuw model van kapitalisme.

“Oplossen” betekent niet dat het probleem waarmee een meerderheid van de mensheid onder het kapitalisme hier werd geconfronteerd, wel degelijk werd opgelost, maar dat de reorganisatie van het kapitalistisch systeem telkens de beperkingen voor een herstel van de verdere accumulatie van het kapitaal op wereldschaal opruimde. De crisis van de jaren 1890 werd in het kerngebied van het mondiale kapitalisme opgelost door middel van de export van kapitaal terug op gang te brengen en daardoor een nieuwe ronde in de expansie van het imperialisme te organiseren. De *Grote Depressie* van de jaren 1930 werd opgelost door diverse vormen van sociaaldemocratie in zowel Noord als Zuid te organiseren – welvaartsstaat, populisme of ontwikkelingskapitalisme betekenden immers herverdeling, schepping van publieke sectoren en staatsregulering van de markt.

De globalisering en de huidige structurele crisis

Om de huidige conjunctuur beter te kunnen begrijpen, moeten we naar de jaren 1970 teruggaan. De fase van globalisering van het wereldkapitalisme waarin we nu verkeren, kwam als vanzelf voort uit de antwoorden die de verschillende actoren tijdens de vorige crisis, in het bijzonder tijdens de crisis in de jaren 1970, hadden gezocht voor het probleem van de sociaaldemocratie, of, meer technisch gesproken, het probleem van Fordisme-Keynesianisme, dus het probleem van het herverdelende kapitalisme. In het kielzog van die crisis koos het kapitaal voor een mondiale strategie die door de opkomende *Transnationale Kapitalistenklasse* (TKK) en haar politieke vertegenwoordigers was geformuleerd om haar klassenmacht te vestigen door met de beperkingen van de natiestaat ten aanzien van de accumulatie van het kapitaal te breken. Deze beperkingen – ofwel het zogenaamde “klassencompromis” – was het kapitaal opgelegd tijdens tientallen jaren van massale strijd geleverd door nationaal georganiseerde en ingesloten sociale en volksklassen over de hele wereld. Tijdens de jaren 1980 en 1990 echter namen mondiaal georiënteerde elites de staatsmacht in de meeste landen ter wereld over, en ze gebruikten die staatsmacht daarna om via het neoliberale model de kapitalistische globalisering op te dringen.

Globalisering en liberaal beleid ontsloten in de jaren 1980 en 1990 nieuwe mogelijkheden voor de transnationale accumulatie. De revolutie in de informatie- en computertechnologie (ICT) en andere technologische ontwikkelingen hielpen het opkomende transnationale kapitaal belangrijke productiviteitswinsten te boeken en te herstructureren, te “flexibiliseren” en

overal in de wereld arbeidskrachten te ontslaan. Dat leidde op zijn beurt weer tot het snijden in de arbeidslonen en in de sociale uitkeringen, en dat vergemakkelijkte dan weer de overheveling van inkomen uit arbeid naar dat van het kapitaal. Dat leidde ook naar het scheppen van een verhoogde consumptie in bepaalde sectoren waardoor overal ter wereld nieuwe marktsectoren konden ontstaan die op hun beurt weer de economische groei stimuleerden. Ten slotte maakte de globalisering een belangrijke extensieve en intensieve expansie van het kapitalistische systeem mogelijk, en zo ontstond een wereldwijde op hol geslagen nieuwe accumulatieperiode die de crisis van de jaren 1970, met hun dalende winsten en investeringsmogelijkheden, deed vergeten.

Wat nu via de globalisering gaande is, dat is het doordringen van de logica van de accumulatie in de sfeer van de sociale reproductie. Dat resulteert dan in een nooit eerder geziene groei van de sociale ongelijkheid en een intensifiëring van de crises waarmee miljoenen overal ter wereld in hun overlevingsstrijd te maken hebben.

De pauperiserende effecten die door de globalisering worden veroorzaakt, hebben sociale conflicten en politieke crises voortgebracht, die het systeem steeds moeilijker kan in toom houden. De slogan “we are the 99 per cent” is uit de realiteit gegroeid doordat de mondiale ongelijkheden en de pauperisering sinds de kapitalistische globalisering in de jaren 1980 enorm zijn toegenomen. Brede delen van de mensheid

hebben de laatste decennia een neerwaartse mobiliteit meegemaakt. Zelfs het IMF was in zijn jaarverslag van 2000 genooddaakt om te erkennen dat tijdens de “voorbijge decennia bijna een vijfde van de wereldbevolking haar levensstandaard had zien dalen. Dat is ongetwijfeld een van de grootste mislukkingen van de twintigste eeuw geweest.”

De mondiale sociale polarisatie intensificeert het chronische probleem van de overaccumulatie van het kapitaal. Dit heeft te maken met de concentratie van rijkdom in steeds minder en minder handen, waardoor de wereldmarkt niet bij machte is om de output te absorberen en waardoor het systeem stagneert. De transnationale kapitalisten ondervinden steeds meer en meer moeilijkheden om hun aanzwellend en zich uitbreidend surplus kwijt te geraken – ze kunnen voor hun geld geen bestemming meer vinden om het winstgevend te investeren, waardoor het systeem in een recessie – of nog erger – is geraakt. De laatste jaren is de TKK wegens de dreigende overaccumulatie daarom op gemilitariseerde accumulatie overgeschakeld, op wilde speculatie en op het plegen van overvallen en het plunderen van de openbare financiën om de eigen winstmakerij veilig te stellen.

Terwijl het offensief van het transnationale kapitaal tegen de werkende en volksmassa's in de wereld al tot de jaren 1970 teruggaat en sindsdien voortdurend in intensiteit is toegenomen, vormde de Grote Recessie van 2008 in meerdere opzichten toch een keerpunt. Toen de crisis zich verspreidde, schiep dat de voorwaarden voor nieuwe rondes van wereldwijde brutale bezuinigingen, voor grotere flexibiliteit van de arbeidskracht, voor een scherp stijgende ondetewerkstelling en werkloosheid, enz. Het transnationale financiële kapitaal en zijn politieke agenten gebruikten de mondiale crisis om op brutale wijze hun bezuinigingen op te kunnen leggen en om wat er van de welzijnsstaat en de sociale voorzieningen in Europa, Noord-Amerika en elders over is gebleven op te ruimen, en tevens om direct via het intensifiëren van de uitbuiting en indirect via de overheidsfinanciën nog meer meerwaarde uit de arbeidskracht te persen.

De sociale en politieke conflicten zijn na 2008 overal ter wereld toegenomen. Het

systeem is nochtans niet in staat gebleken om zich te herstellen; het systeem zinkt steeds verder in de chaos weg. De mondiale elites kunnen de explosieve contradicties niet meer in de hand houden. Is het neoliberale model van het kapitalisme daarom ook aan zijn terminale fase bezig?

Het is van cruciaal belang om te weten dat het neoliberalisme slechts één model van het mondiale kapitalisme is; stellen dat het neoliberalisme in een terminale crisis zou verkeren is nog niet hetzelfde als stellen dat het mondiale kapitalisme zich al in een terminale crisis zou bevinden. Het is mogelijk dat het systeem op de crisis zal reageren en dat een massale rebellie via een nieuwe herstructurering zal leiden tot een of ander model van wereldkapitalisme – misschien wel een mondiaal Keynesianisme dat via een transnationale regulering van het financiële kapitaal een transnationale herverdeling met zich mee zal brengen? Zullen opstandige krachten van onderop in een nieuwsoortig hervormde kapitalistische orde worden gecoöpteerd?

Het huidige moment

Ten eerste vertoont deze crisis een aantal aspecten die overeenstemmen met de voorgaande structurele crises van de jaren 1930 en 1970. Maar er zijn ook een aantal unieke kenmerken voor de huidige crisis aan te wijzen.

Het systeem nadert de ecologische grenzen van zijn eigen reproductiemogelijkheden. We hebben waarachtig met het spook van het uitputten van de natuurlijke hulpbronnen en met milieurampen te maken die het systeem met ineenstorting bedreigen:

* De magnitude van de gewelddmiddelen en van sociale controle is zonder voorgaande. Gecomputeriseerde oorlogen, onbeëindigde vliegtuigen, bunker-busterbommen, star wars, enz. hebben het karakter van de oorlogsvoering veranderd. Oorlogsvoering is nu genormaliseerd en “gezond gemaakt” voor diegenen die niet direct aan het ontvangende uiteinde van de gewapende agressie verkeren. Aldus is vandaag de mate van concentratie van de controle over de massamedia, de productie van symbolen, beelden en boodschappen in de handen van het transnationale kapitaal zonder voorgaande. We zijn in een maatschappij

met een panoptische bewaking en Orwelliaanse controle over het denken aanbeland.

* We zijn bezig met de grenzen van de extensieve expansie van het kapitalisme te benaderen, in die zin dat er geen nieuwe territoria van enige betekenis nog voorhanden zijn die in het wereldkapitalisme kunnen worden opgenomen. De de-ruralisering is nu al ver gevorderd en de commodificatie van het platteland en van de prekapitalistische en niet-kapitalistische ruimtes is geïntensifieerd. Dat wil zeggen dat op deze manier alle ruimtes tot een broeikas van het kapitaal zijn veranderd, waardoor de intensieve expansie van het kapitaal een nog nooit eerder geziene diepte heeft bereikt. Het is iets zoals het rijden op een fiets. Ook het kapitalistische systeem heeft behoefte aan een voortdurende expansie, zo niet dan zal het omvallen. Maar wáár zou het systeem vandaag nog verder kunnen expanderen?

* Er is ook de groei van een groot bevolkingsoverschot dat een planetarium van sloppenwijken bewoont, dat van de productieve economie vervreemd is, dat een marginaal bestaan leidt, dat aan gesofisticeerde systemen van sociale controle en aan overlevingscrises wordt blootgesteld en daarbij aan een moorddadige cyclus van onteigening, uitbuiting en uitsluiting onderworpen is. Dat stelt dan weer de gevaren van het fascisme in de 21ste eeuw op een nieuwe manier aan de orde met daarbij ook nieuwe episodes van genocide die bedoeld zijn om het menselijk surplus weg te kunnen werken en om zijn werkelijk of potentieel vermogen tot rebellie in bedwang te kunnen houden.

* Er is een disjunctie tussen de zich globaliserende economie en het op de natiestaat gebaseerde politieke gezag. De transnationale staatsapparaten verkeren nog in een aanvangsfase en zijn nog niet in staat gebleken om de rol te spelen van hetgeen de sociale wetenschappers als een “hegemon” betitelen; er is geen leidende natiestaat die genoeg macht en gezag heeft om het systeem te organiseren en te stabiliseren. De natiestaten kunnen de huilende stormwind van een op hol geslagen mondiale economie niet controleren; de staten worden met zich uitbreidende crises van politieke legitimiteit geconfronteerd.

Ten tweede zijn de mondiale elites niet in staat om met oplossingen voor de dag te komen. Ze blijken politiek bankroet en machteloos te zijn om de loop van de gebeurtenissen, die zich aan hun ogen onttollen, te beïnvloeden. Ze hebben onderling gebekvecht en ze hebben in de G-8, de G-20 en tijdens andere fora blijk gegeven van verdeeldheid. Ze zijn blijkbaar verlamd en voorzeker ook onwillig om de macht en de prerogatieven van het transnationale financiële kapitaal, de hegemonische macht in deze, maar ook de meest roofzuchtige en destabiliserende fractie van het kapitaal op wereldschaal, aan te pakken. Terwijl de nationale en transnationale staatsapparaten falen om tussenbeide te komen en om reguleringen aan het mondiale financiële kapitaal op te leggen, zijn zij wel tussenbeide gekomen om de kosten van de crisis op de arbeidskracht af te wentelen. De budgettaire en fiscale crises hebben het opleggen van bezuinigingen en austeriteit blijkbaar aanvaardbaar gemaakt. Zij zijn het gevolg van de onwil of het onvermogen van de staten om het kapitaal aan te pakken, én van hun bereidheid om de lasten van de crisis op de werkende en de volksklassen verder af te wentelen.

Ten derde zal er voor de groeiende mondiale chaos geen snelle oplossing worden gevonden. We bevinden ons immers in een periode van verscherpte conflicten en van grote opstanden. Zoals ik hierboven al vermeldde, vormt het neofascistische antwoord één van de gevaren om de crisis te bezweren. We maken een oorlog van het kapitaal tegen allen mee. Drie sectoren van het transnationale kapitaal in het bijzonder komen naar voren als het meest agressieve en het meeste bereid om naar een neofascistische politieke oplossing te zoeken om zodoende de accumulatie van het kapitaal aan te zwengelen, mocht deze crisis nog langer blijven aanslepen: het gaat hier om het speculatieve financiële kapitaal, het militair-industriële complex en de extractieve en energiesectoren. De kapitaalaccumulatie in het militair-industriële veiligheidscomplex is afhankelijk van eindeloze conflicten en oorlogen, inbegrepen de zogenaamde oorlogen tegen terrorisme en drugs, en evenals van de militarisering van de sociale controle. Het transnationale financiële kapitaal is afhankelijk van het onder controle krijgen van de overheidsfinanciën, van massale bezuinigingen en het

doen betalen van de schulden, hetgeen dan weer enkel door middel van een escaleren-de onderdrukking kan worden gerealiseerd. En de extractieve industrieën zijn dan weer van nieuwe rondes van gewelddadige ont-eigening en van milieuschade over de hele wereld afhankelijk.

Ten vierde zijn de volksmassa's over de hele wereld sneller dan iemand zich dat had kunnen indenken van een defensieve naar een offensieve positie overgeschakeld. De Juggernaut van de kapitalistische globali-sering in de jaren 1980 en 1990 heeft de correlatie van sociale krachten en klassen-strijd wereldwijd ten gunste van het trans-nationale kapitaal omgekeerd. Hoewel het verzet in de hele wereld voortgang had ge-boekt, bevonden de populaire volkskrach-ten zich voordien in verwarring. Ook waren ze gefragmenteerd en tijdens de hoogdagen van het neoliberalisme daardoor in het de-fensief gedrongen. De gebeurtenissen van 11 september 2001 stonden de transnatio-nale elite toe om onder het leiderschap van de Verenigde Staten hun offensief verder te zetten door het militariseren van de wereldpolitiek en door de systemen van sociale controle uit te breiden in naam van de "terrorismebestrijding". Dit alles is nu veranderd. Het initiatief ging in 2011 ech-ter overduidelijk van de transnationale elite over in de handen van de volkse krachten aan de basis.

Conclusies

De mondiale opstand die vandaag gaande is, heeft het volledige politieke landschap veranderd en de termen van het discours door elkaar geschud. De mondiale elites verkeren in verwarring, ze zijn reactief en ze zinken in het moeras weg dat ze zelf hebben geschapen. Het is vermeldens-waardig dat deze strijd in de hele wereld een sterk gevoel van solidariteit heeft op-geweekt en dat deze strijd in een communi-catief netwerk dat de hele wereld omspant, is opgenomen.

Zoals de opstand in Egypte de Amerikaan-se *Occupy*-beweging inspireerde, zo is de laatste weer voor een nieuwe ronde van massastrijd in Egypte een inspiratiebron geweest. Wat ons rest, is het uitbreiden van de transnationale coördinatie en het evolu-eren naar het ontwerpen van transnationaal gecoördineerde programma's.

Van de andere kant is het "empire of global capital" beslist geen "papieren tijger". In-dien de mondiale elites zich hergroeperen en er zich een nieuwe conjunctuur doorzet met de dreiging van een massale mondiale opstand, dan zullen zij – en ze zijn er reeds mee begonnen – de gecoördineerde onder-drukking, nieuwe oorlogen en interventies organiseren, en mechanismen en projecten van coöptatie ontwikkelen in hun pogingen om hun hegemonie weer te herwinnen.

Naar mijn mening is de enige duurzame op-lossing voor de crisis van het mondiale ka-pitalisme een massale herverdeling van de rijkdom en de macht in de richting van de maatschappelijke basis, dus naar de arme meerderheid van de mensheid, dit dan naar het model van het democratisch socialisme van de 21ste eeuw waarin de mensheid niet langer meer in oorlog met zichzelf en met de natuur zal zijn.

(Vertaling: André Mommen)

Noot:

¹ Lichtelijk geactualiseerde versie van de keyno-te speech "Global Capitalism and the Decision of Humanity", gegeven aan de conferentie *Global Capitalism and Transnational Class Formation: An International Conference, 16-18 september 2011*, Centre of Global Studies, Academy of Sciences, te Praag.